

Schmeller, Dalma¹

Taktikai városfejlesztés – Új gyakorlat megjelenése a városi zöldfelületek létrehozásában

Tactical urbanism –
Emergence of a new practice in creating urban green spaces

ABSZTRAKT

A jelen tanulmány a „tactical urbanism” (taktikai városfejlesztés, továbbiakban: TVF) gyakorlatán alapul, amely különböző városi problémákra átmeneti, kísérleti jellegű, kisléptékű, olcsó, gyors, valós igények alapján történő beavatkozásokat kínál. Az USA-ból indult városfejlesztési módszer Magyarországon még nem terjedt el, ezért a tanulmány összegezi ennek fajtáit és jó példáit, melyek a magyar településeken is alkalmazhatók lennének. A TVF egyik potenciális helyszíne lehet Pécs, mint egykori Európa Kulturális Fővárosa, egyetemváros, régióközpont, illetve számos civil szervezet székhelye. Kérdésként merül fel, hogy hogyan valósítható meg egy ilyen beavatkozás Pécsen, a megvalósítást milyen tényezők befolyásolják, és van-e egyáltalán létjogosultsága a TVF-nek itt. Ennek érdekében a megvalósíthatóság menetének feltárása és a pécsi lakosok véleményének vizsgálata feltétlenül szükséges. A kutatás eredményei alapján elmondható, hogy Pécsen van lakossági igény a szabadterei közösségi terekre, ugyanakkor e területek kialakítását az önkormányzat feladatának érzik a megkérdezettek. Az eredmények hozzájárulhatnak a TVF pécsi elterjedéséhez, a közösségfejlesztéshez, és felkeltheti az önkormányzat figyelmét a lakosok igényeire.

Kulcsszavak: taktikai városfejlesztés, városi zöldfelületek, közösségfejlesztés, közterületek

ABSTRACT

The present study is based on the practice of tactical urbanism, which offers temporary, experimental, small-scale, low-cost, fast interventions (based on real interest) for various urban problems. The method of tactical urbanism which started in the USA is not yet widespread in Hungary, therefore the study summarizes the types and good examples that could be applied in Hungarian settlements. One of the potential location of tactical urbanism could be Pécs, as a former European Capital of Culture, university city, a regional center and the seat of many non-governmental organizations. The question arises as to how such an intervention can be implemented in Pécs, what factors influence the implementation, and whether there is the right of tactical urbanization to exist here. It is absolutely necessary to explore the feasibility process and the opinion of the residents of Pécs. In order to answer the questions, several pieces of literatures and settlement development documents of Pécs were processed and questionnaires were queried. Based on the results, it can be said that there is a public demand for outdoor community spaces in Pécs, at the same time the respondents feel that the development of these areas is the task of the local government.

Keywords: tactical urbanism, urban green spaces, community development, public spaces

¹ Pécsi Tudományegyetem, Földtudományok Doktori Iskola, PhD-hallgató. 7624 Pécs, Ifjúság útja 6., dalma.sch@gamma.ttk.pte.hu

BEVEZETÉS

A települések egyik legfontosabb helyszínei a közterek, melyek a városlakók mindennapi mobilitási, rekreációs és szórakozási igényeit szolgálják ki. Ezek a felületek az egészséges mentális és fizikai állapot fenntartásában fontos szerepet töltenek be, növelhetik a városi zöldfelületek arányát, a helyhez való tartozás, kapcsolódás érzését, valamint a közösségfejlesztés is megvalósulhat általuk (Kaiserman, 2017; Darányi & Gálosi-Kovács, 2011). Ezek a terek tükrözik az emberek közösségi életét, hiszen ezek a társas kapcsolatok – változó, átalakuló jelentőségű – színterei is. Napjainkban megfigyelhető, hogy a közösségi élet aspektusai gyengülnek, nő a társadalmi elidegenedés és a szegregáció, az egyének kevésbé vesznek részt a társadalmi tevékenységekben. A „községi passzivitást” a New Urbanism² (magyarul: Új Urbanizmus) mozgalom arra vezeti vissza, hogy egy-egy építészeti vagy urbanisztikai elem (például a közterek) közvetlenül befolyásolhatja az emberek viselkedését és gondolkodásmódját (CNU & Talen, 2013). Egy megfelelően tervezett tér növeli a közösségi interakciók minőségét és gyakoriságát, valamint hozzájárul a biztonságérzet növeléséhez, ami elengedhetetlen a terek megfelelő működése érdekében. Súlyos problémaként emelik ki továbbá az autófüggést a nagy távolságok (és így az autóban töltött idő) miatt és a szomszédsági kapcsolatok leépülését a lakóházak elszigetelése révén (Łucka, 2018). Az Új Urbanizmus számos építészeti és urbanisztikai ajánlást fogalmaz meg a különböző városi problémákra, melyek a közösségfejlesztést és a nyilvános terek revitalizációját is megcélozzák. Az Új Urbanizmus egyik leágazása lehet(ne) a TVF, aminek lényege, hogy a helyi lakosok „élesztik újjá” a környezetükben található köztereket különböző gyors, olcsó, egyszerű módszerekkel. Jan Gehl szerint az élhető és jól funkcionáló tér olyan, mint egy jó buli: az emberek több időt maradnak, mint szükséges, mert jól érzik magukat (Gehl, 2014). Mindehhez a zöldfelületek is hozzájárulhatnak, hiszen fontos településökológiai és pszichológiai hatásuk is van: képesek enyhíteni bizonyos környezeti károkat, csökkentik a levegő- és zajszennyezés mértékét, a növények levelei, a fák lombjai árnyékot biztosítanak, befolyásolják a terület mikroklímáját, illetve csökkentik a stresszt és a szorongást a vizuális elemeik által (Nagy, 2008; Oliveira et al., 2011; Wolch et al., 2014). Az Új Urbanizmus bizonyos elméleti és gyakorlati eleme már elérte Magyarországot, ugyanakkor a TVF még igen kiforratlan, pedig közösségi (társadalmi), zöldfelületi és településképi előnyei egyaránt vannak. A TVF kiindulópontjai leginkább a nagyvárosok, ahol a problémák és az ezek megoldása iránti elkötelezettség is koncentrálnak.

A jelen kutatás legfontosabb kérdései, hogy van-e létjogosultsága a TVF-nek a hazai településfejlesztés rendszerében, illetve milyen lehetőségek és befolyásoló tényezők vannak a hazai megvalósíthatóság szempontjából. A tanulmány célja tehát, hogy bemutasson egy új, kis léptékű városfejlesztési beavatkozást előtérbe helyező lehetőséget, vagyis a TVF gyakorlatát.

² A New Urbanism mozgalom: az 1980-as évektől fejlődő mozgalom, 1993-ban építészek egy csoportja létrehozta a „Congress for the New Urbanism” munkacsoportot Washington DC-ben, elveiket az Új Urbanizmus Chartájában foglalják össze 27 pontban (CNU & Talen, 2013).

MÓDSZEREK

Ezen célok eléréséhez a következő primer és szekunder módszereket alkalmaztam. A hazai (kiemelten pécsi) településfejlesztési és szabályozási dokumentumok elemzése elengedhetetlen volt annak érdekében, hogy kiderüljön, megjelent-e a TVF gyakorlata ezekben, illetve miként illeszkedik a hazai településfejlesztési célokhoz és módszerekhez. A kutatás a saját kérdőíves felmérés készítését és lekérdezését is tartalmazza, mely online felületen (n=109), 2020 májusában zajlott és 12 kérdést tartalmazott, melyek a válaszadók TVF-projektekben való részvételi hajlandóságára és a zöldfelületek minőségi aspektusaira irányultak leginkább. A kérdőív különböző közösségfejlesztési tevékenységet folytató pécsi egyesületek és szervezetek által került megosztásra. Ebből fakadóan a közösségfejlesztésre fogékony egyének (akik ezeket a platformokat követik) felül vannak reprezentálva a mintában, így a kérdőív már e tekintetben sem nevezhető reprezentatívnak (a nemi és az életkori tényezők mellett). Így azonban nagyrészt olyan embereket sikerült elérni, akik valóban aktívan részt vehetnek a TVF gyakorlatának megvalósításában. Az eredmények elemzése MS Excel programban történt. A megkérdezettek javaslatot tehettek továbbá esetleges TVF-kezdeményezések ideálisnak vélt helyszíneire is, hogy mely városrészekben (vagy konkrétabban mely utcák, terek, parkok területén) mutatkozik ezekre igény a lakosság részéről. Ezek térbeli elhelyezkedését ArcGIS 10.2.2. szoftver segítségével ábrázoltam.

EREDMÉNYEK

A taktikai városfejlesztés fogalma és jellemzői

A TVF nyersfordításban taktikai urbanizmust jelent, amit szokás városi akupunktúrának, városjavításnak, pop-up urbanisztikának, DIY-városfejlesztésnek is nevezni, de akár egyéb kreatív névvel is illelhetnénk, mint például városbarkácsolás, városránctelvarrás. Magyarországon a „tactical urbanism” fogalma csak napjainkban kezd „beszivárogni” a köztudatba, így nincs e gyakorlatnak szakirodalma, fogalmát pedig rendszerint taktikai urbanizmusként, esetleg taktikai városfejlesztésként fordítják^{3,4}. Ugyanakkor ezek többféleképpen értelmezik ezt a téralakító, téralkotó tevékenységet. Az urbanizmus jóval nagyobb egységre értendő, összetett, hosszú távú folyamat, míg a fejlesztés gyakran az önkormányzatok középtávú céljait, terveit és részvételét sugallják.

A TVF jegyében történő pontszerű beavatkozások általában utca, tömb vagy épület léptékben valósulnak meg, melyre a legalkalmasabb helyszínek az alulhasznosított városi terek, széles utak, felszíni parkolóhelyek, üres épületek, aluljárók, lakótömbök közötti zöldterületek. A TVF elemeinek kezdeményezése és megvalósítása a helyi lakosok által történik, az esetek többségében a városvezetés tudta vagy segítségével nélkül (Lydon et al., 2012; Simpson, 2015; Alisdairi, 2014). A beavatkozások mindig valamilyen helyi problémára kívánnak reagálni és felhívni rá a városvezetés figyelmét.

³ www.epiteszforum.hu/alulrol-kezdemenezett-taktikai-urbanizmus (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 06.)

⁴ www.jarokelok.blog.hu/2020/08/27/varosfejlesztes_egyszeruen_mitol_olyan_hatekony_a_taktikai_urbanizmus_modszer#comments (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 06.)

Ezt a gyakorlatot kétféleképpen szokás alkalmazni:

1. a beavatkozások periodikusak, minden évben megszervezésre kerülnek (pl.: a New York City DOT által elindított „Street Seats” projekt⁵). Előnye, hogy segíti a helyi lakosság revitalizációját, a közösségfejlesztést és a környezet élhetőbbé tételét.
2. a beavatkozások ideiglenesek, kísérleti jellegűek, melyek előkészítik a területre szánt nagyobb, hosszú távú fejlesztést. Előnye, hogy számos helyi szereplő számára új koncepciók, ötletek kipróbálását teszi lehetővé, mielőtt nagyléptékű fejlesztéseket valósítanának meg, amivel jelentős politikai és pénzügyi kötelezettségeket vállalnának.

A megvalósult projektek kezdetben mind kísérleti jellegűek, felméri a lakosság reakcióját, igényeit, tartósságuk a lakosságtól függ, ugyanakkor ezek az általában pontszerű beavatkozások később sok esetben állandó jogosultságot szereznek a városrészben (Lydon & Garcia, 2015; Marshall et al., 2015). E gyakorlat legfontosabb tulajdonságai, hogy a helyi lakosok, közösségek szabadon alakíthatják a városi térszíneket a saját igényeik alapján, együttműködés alakulhat ki a kormányok, nonprofit- és civil szervezetek, önkormányzatok, vállalkozások, művészek és a helyi lakosság között. A közösségek számára ezáltal azonnal újratervezhetővé, átalakíthatóvá válik a városi tér, a város pedig reziliensebbé válhat, azonnal tud reagálni a problémákra, a külső hatásokra (Pirisi, 2019). A projektek kivitelezése könnyen méretezhető és olcsó, köszönhetően a kisléptékű (vagy inkább emberléptékű) beavatkozásoknak, így ha a projekt nem az elvártaknak megfelelően működik, nem okoz komoly gazdasági veszteséget, ráadásul a nagy volumenű, sok időt és tőkét igénylő beruházásokkal szemben ezek a kisléptékű fejlesztések fenntarthatóbbak is (Howard et al., 2019).

Történeti háttere és elterjedése napjainkban

Gyakorlata Észak-Amerikából indult el a 20. század elején, és napjainkban több európai nagyvárosban is jelen van (pl.: Amszterdam, Bécs, London, Berlin, Párizs). Fontos azonban megemlíteni, hogy az észak-amerikai (pontosabban az USA-beli) demokrácia és szabadelvűség, az egyenlőség elve, az egyén szabadságának és önmegvalósításának tisztelete, illetve ennek előtérbe helyezése mind hozzájárult a taktikai városfejlesztés „kirobbanásához”. Tekintve, hogy az amerikai típusú tömegdemokrácia nem mindenhol érvényesíthető teljes mértékben vagy egyáltalán nem, a taktikai városfejlesztés gyakorlata is időbeli késéssel, eltérő megvalósíthatósággal, esetenként nagy(obb) ellenállással a hatóságok és a lakosság irányából egyaránt, valamint kisebb népszerűséggel jellemezhető (Barta, 2009; Arens, 2020). A nyugat-európai típusú demokrácia hasonlít bizonyos elemeiben az amerikaihoz, ami a taktikai városfejlesztés nyugat-európai kialakulását és elterjedését is megalapozhatta, ugyanakkor a kelet-közép-európai államok determinista demokráciája már kevésbé alkalmas e gyakorlat tömeges elterjesztéséhez (Morgan, 2018). A településtervezés és településfejlesztés gyakorlata is eltérő országonként, melynek hátterében az eltérő fejlődési pálya, társadalmi, jogi és egyéb tulajdonságok állnak. Az angolszász területeken leginkább a társadalmi-gazdasági szempontok a mérvadók, míg a

⁵ <https://www1.nyc.gov/html/dot/html/pedestrians/streetseats.shtml> (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 06.)

„szárazföldi Európa” műszaki és térbeli rend megteremtésére irányuló fejlesztési célok (Puczkó & Jószi, 2015).

Az észak-amerikai „taktikai városfejlesztők” között számos csoport alakult, melyek vezető szerepet töltenek be a gyakorlat terjesztésében, mint például a Team Better Block⁶, a Depave⁷ vagy a Rebar⁸ (Lydon et al., 2012). Magyarországon a TVF gyakorlata nem elterjedt, azonban egy-egy fajtájával hazánkban is találkozhatunk, mint például a gerilla kertészettel (Demara, 2019; Reynolds, 2008; Tracey, 2007), street food-ot áruló kocsikkal⁹, street art-tal (leghíresebb „képviselője” a Magyar Kétfarkú Kutya Párt¹⁰) (Klanten & Hubner, 2010), telefonfülke-könyvtárakkal¹¹, termelői piacokkal¹².

Kialakulása óta azonban a TVF olyan településfejlesztési eszközzé vált több nyugati városban is, melynek hosszú távon egyaránt van hatása az adott területre és lakosságának életminőségére (Bazzu & Talu 2017; Mengel et al., 2014; Steffens et al., 2013). A TVF jelentősebb megmozdulásainak időrendi sorrendjét az 1. ábra mutatja, miszerint az első, „bejegyzett” megmozdulás („Play Streets”) New York-ban volt, 1914-ben. A két világháború idején (és e kettő között) nem volt jellemző a TVF elemeinek tömeges kialakítása, majd az 1950-es években egyre ismertebbé vált és már nem csak az USA-ban volt jelen. Később a „Play Streets”-hez hasonló, de annál összetettebb kezdeményezés vette kezdetét, az „Open Streets”. Mindkét esetben egy-egy utcát zárnak le a helyi lakosok, a „Play Streets” esetében biztonságos játszó- és rekreációs felületeket kívánnak kialakítani, míg az „Open Streets” jegyében biztosítani szeretnék minden korosztály számára a megfelelő és biztonságos közlekedési és kikapcsolódási lehetőséget. Ezekből fejlődött ki a kereszteződések teljes vagy részleges elfoglalása az 1990-es években, majd a 2000-es évek elején ugrásszerűen megnőtt a közterületek újrahasznosítása iránti kezdeményezések száma. Az 1970-es évektől kezdve, de főleg a 2000-es évektől, egyre fontosabbá vált a zöldfelületek „visszacsempészése” a városi terekbe, vagyis az emberek mindennapi életébe. Napjainkban a városok zöldfelületi arányának növelése és a településen élők jól-léte a legfontosabb célja a TVF-nek, tehát az, hogy a helyi lakosok jól érezzék magukat, éljék át a közösséghez tartozás élményét, ne idegenedjenek el egymástól és a természettől, egészséges, biztonságos, élhető környezetben éljenek (Lydon, 2012).

Típusai

A TVF jelenleg ismert és alkalmazott fajtáit legegyszerűbben a kialakításuk helyszínei alapján lehet csoportosítani (1. táblázat). A beavatkozások legtöbbször egy-egy utcát, tömböt, közteret érintenek, de találkozhatunk velük belvárosi parkolóhelyeken, foghíjtelteken és egyéb, kihasználatlan épületek, területek helyén egyaránt.

⁶ <https://www.betterblock.org/> (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 06.)

⁷ <https://depave.org/about/mission/> (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 06.)

⁸ www.inhabitat.com/talking-public-space-and-urban-intervention-with-san-franciscos-rebar-studio/ (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 06.)

⁹ www.foodtruckshow.hu/rolunk/ (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 06.)

¹⁰ www.ketfarkukutya.mkkp.party/street-art/ (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 06.)

¹¹ www.sokszinuvidek.24.hu/viragzo-vidékünk/2019/06/03/telefonfulkebol-kozossegi-konyvtar/ (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 06.)

¹² www.nak.hu/termeloipiac-kereso?view=items (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 06.)

Kialakításuknak mindig van bizonyos célja, a közösségek így reagálnak egy-egy helyi problémára, ami leggyakrabban a területek zöldfelületi hiányosságait, a társadalmi elidegenedést, az autófüggés negatív hatásait, illetve az adott helyszínek funkcióhiányosságát tükrözik. Legismertebb fajtája az 1973-ban, Liz Christy által elterjesztett gerilla kertészet, mely mára (kis túlzással) meghódította az egész világot.¹³ Az USA-ból útjára indult „Park(ing) Day” napjainkra már számos európai városban is jelen van, azonban hazánkban (egy-két budapesti próbálkozást¹⁴ leszámítva) nem jellemző, csak úgy, mint az Észak-Amerikában mára már komplett hálózatot formáló „Open Streets” kezdeményezés sem.

1. táblázat. A taktikai városfejlesztés típusai
Table 1. Types of the tactical urbanism

¹³ www.greenguerrillas.org/history (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 06.)

¹⁴ www.eltis.org/discover/case-studies/parking-and-garage-day-budapest-hungary (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 06.)

<p>UTCA VAGY TÉR</p> <p>2.kép. "Moving forest", Amsterdam (Forrás: deezen.com) Picture 2. "Moving forest", Amsterdam (Source: deezen.com)</p>	<p>„Pavement to plazas” – járdák és utak átalakítása térré</p> <p>„Food trucks” – mozgó büfék, ételkocsik</p> <p>„Ad-busting” – reklámok eltávolítása</p> <p>„Moving Forest” – mozg(athat)ó erdő</p>	<p>Nem megfelelően használt aszfalt felületek visszaszerzése és átalakítása nyilvános terekké; a közösségi élet előmozdítása a kevésbé forgalmas területeken, kisvállalkozások fellendítése; a vizuális szennyezés csökkentése a közterületeken, közösségfejlesztés; zöldfelületek növelése</p>	<p>New York (Times Square, Putnam Triangle Plaza), San Francisco, Sassari, Taranto</p> <p>Portland New York</p> <p>Sao Paulo New York</p> <p>Amsterdam</p>
<p>UTCA VAGY PARKOLÓHELY</p>	<p>„Street Seats” – utcai ülőhelyek kialakítása</p>	<p>Utcák átalakítása aktív nyilvános terekké</p>	<p>New York</p>
<p>PARKOLÓHELY</p> <p>3.kép. A san francisco-i mobil parkok egyike (Forrás: pinterest.com) Picture 3. One of the parkmobiles in San Francisco (Source: pinterest.com)</p>	<p>„Park(ing) Day” – Park(oló) nap</p> <p>„Pavement to parks (parklets)” – járdák és utak átalakítása miniparkokká</p> <p>„Pop-up cafés” – Felbukkanó kávézók</p> <p>„Parkmobile” – mozgatható parkok</p>	<p>Parkolóhelyek visszaszerzése, figyelemfelkeltés az autók által elfoglalt helyekre, az utcai élet vitalitásának növelése; nem megfelelően használt aszfalt felületek visszaszerzése és átalakítása nyilvános terekké növényzettel ellátva; nyilvános terek ülőhelyeinek számának növelése, helyi vendéglátó egységek népszerűsítése (a terület éttermekhez, kávézókhöz tartozik); zöldfelületek és ülőhelyek kialakítása</p>	<p>San Francisco, Bécs, Philadelphia, Pennsylvania, Los Angeles, Szingapúr, Madrid, Hamburg, Krakkó, Milánó (összesen kb. 200 városban terjedt el)</p> <p>San Francisco, Seattle, New York, Berlin, Amsterdam, Bécs, Milánó</p> <p>San Francisco New York</p> <p>San Francisco</p>
<p>TELEK</p> <p>4.kép. A brooklyn-i "Dekalb market" konténerekből épült üzletei (Forrás: brooklynheightsblog.com) Picture 4. "Dekalb market" in Brooklyn, New York (Source: brooklynheightsblog.com)</p>	<p>„Weed bombing” – gyomok jelölése</p> <p>„Site Pre-vitalization” – helyek (p)revitalizációja</p> <p>„Guggenheim Lab, pop-up town hall” – a felbukkanó városháza, utazó közösségi ház</p> <p>„Park-making” – parkok létrehozása</p>	<p>Figyelemfelkeltés az elhanyagolt, gondozatlan telkekre; egy korábban kihasználatlan telek ideiglenes aktiválása, a helyszín élénkítése, előkészíti a területet egy nagyobb beruházásra; az ott élők számára fórumhelyszín, ahol a lakóhelyüket, a várost érintő kérdéseket megvitathatják; rendezvényhelyszín; kihasználatlan, üresen álló telkek parkká alakítása, zöldfelületek növelése</p>	<p>Miami</p> <p>New York (Hercules Market, Dekalb Market), Christchurch (Re:START)</p> <p>New York Mumbai Berlin</p> <p>Boston Miami</p>

Forrás: Schmeller D. 2020
Source: Schmeller, D. 2020

A TVF összes típusának van közösségfejlesztő hatása, de eltérő mértékben (2. táblázat). Egyes típusok esetében jelentősebb a gazdasági haszon (utcai mozgó árusok, mozgó büfék, „felbukkanó” kávézók és boltok, kisvállalkozások együttműködése, „utazó” közösségi ház, területek (p)revitalizációja és blokkok fejlesztése), ugyanakkor ezek helyszínt biztosíthatnak a helyi közösségek számára össze-
jövelekre, ismerkedésre, kikapcsolódásra. A közösségfejlesztés után a legfontosabb tulajdonsága a TVF-nek az, hogy sok esetben (pontosabban hét típus esetében) újabb zöldfelületek kialakítása is megtörténik. Ezek leggyakrabban mozgatható virágládákat, konténereket, gyepszőnyeget jelentenek, de például a „Depave”, a „Park-making” és a gerilla kertészet esetében szabadterei elültetésre kerülnek a növények, tehát tartósabb, hosszabb idejű (vagy hatású) beavatkozás megy végbe.

2. táblázat. A TVF típusainak hatásai a gazdasági – természeti – társadalmi (fenntarthatósági) viszonylatban;
 ✕= nincs hatása, ✓= van hatása

Table 2. The economic, ecological and social (sustainability) effects of tactical urbanism;
 ✕=has no effect, ✓= has an effect

TVF típusai	Gazdasági haszon	Kedvező környezeti (zöldfelületi) hatás	Társadalmi hatás (közösségfejlesztés)
„Open Streets” – Nyitott utcák	✕	✕	✓
„Play Streets” – Játszóutcák	✕	✕	✓
„Build a Better Block” – Hozz létre egy jobb blokkot	✓	✕	✓
„Informal bike parking” – Informális kerékpártároló	✕	✕	✓
„Intersection repair” – útkeresztezések közösségi térré alakítása	✕	✕	✓
„Reclaimed setbacks” – előkertek aktivizálása	✕	✕	✓
„Mobile vendors” – mozgó árusok	✓	✕	✓
„Pavement to plazas” – járdák és utak átalakítása térré	✕	✕	✓
„Food trucks” – mozgó büfék	✓	✕	✓
„Ad-busting” – reklámok eltávolítása	✕	✕	✓
„Moving Forest” – mozg(athat)ó erdő	✕	✓	✓
„Street Seats” – utcai ülőhelyek létrehozása	✕	✕	✓
„Park(ing) Day” – Park(oló) nap	✕	✓	✓
„Pavement to parks (parklets)” – járdák és utak átalakítása miniparkokká	✕	✓	✓
„Pop-up cafés” – Felbukkanó kávézók	✓	✕	✓
„Parkmobile” – mozgatható parkok	✕	✓	✓
„Weed bombing” – gyomok jelölése	✕	✕	✓
„Site Pre-vitalization” – helyek (p)revitalizációja	✓	✕	✓
„Guggenheim Lab, pop-up town hall” – a felbukkanó városháza, utazó közösségi ház	✓	✕	✓
„Park-making” – parkok létrehozása	✕	✓	✓
„Pop-up shops” – felbukkanó boltok	✓	✕	✓
„Micro-mixing” – mikro-vállalkozások befogadása, kisvállalkozások együttműködése	✓	✕	✓
Gerilla kertészet	✕	✓	✓
„Depave” – a burkolatok felszedése és területükön zöldfelület kialakítása	✕	✓	✓
„Chair bombing” – székek kihelyezése közterületekre	✕	✕	✓

Forrás: Schmeller D. 2020
 Source: Schmeller, D. 2020

A taktikai városfejlesztés helye a magyar településfejlesztési dokumentumokban

A magyar településfejlesztésre és településrendezésre a felülről jövő kezdeményezések a jellemzők, vagyis különböző koncepciók, stratégiák, tervek, programok alapján történik (Bajnai, 2016). Ezek eltérő időtartamra vonatkozó fejlesztési terveket és célokat tartalmaznak:

- Hosszú távú (12–20 év)
- Középtávú (3–7 év)
- Rövid távú (1–2 év)

A taktikai városfejlesztés a rövid távú fejlesztések csoportjába tehető, mivel e gyakorlat rendszerint kísérleti jellegű, kisléptékű, pontszerű beavatkozás, aminek legfontosabb tulajdonsága az ideiglenes jelenlét a városi térben. Ritkán előfordul ugyan, hogy egy-egy taktikai városfejlesztési elem állandóvá válik az adott helyszínen, tehát a települési önkormányzat veszi át a terület tervezését, fejlesztését, melyhez tervezési és rendezési dokumentumokat készítenek, egyeztetnek a lakossággal és különböző szervezetekkel, majd végül az eredeti fejlesztés akcióterületként jelenik meg.

A „hagyományos” városfejlesztés tervszerűen, tudatosan, előre megfogalmazott célok mentén, komplex megalapozó vizsgálatok és hatástanulmányok alapján megy végbe, amelyhez számos dokumentum készül szakértők, tervezők, tudományos munkatársak bevonásával, akár több éves előkészületi periódust követve (Bajnai, 2016). Ezzel szemben a taktikai városfejlesztést főként a lakosok viszik véghez (olykor civil szervezetek vagy egy-két tervező segítségével), viszonylag kis területen, gyorsan, gyakran a helyi közterületek használatát érintő rendeletek előírásainak megszegésével (Silva, 2016). Ugyanakkor a gyors reagálásból adódóan a hatás is gyorsan következik be, a „hagyományos” településfejlesztéssel szemben, ami több év is lehet. A taktikai városfejlesztés viszont nem érint egész városrészeket, legnagyobb kiterjedése is „csak” tömb nagyságú, így a hatása is lokális, mondhatni „szomszédsági”. Ezek alapján tehát a taktikai városfejlesztés gyakorlata és elemei leginkább a kisléptékű, pontszerű városrehabilitációs projektek közé sorolhatók (NFGM, 2009). A felülről jövő kezdeményezések és a taktikai városfejlesztés között az átmenet (vagy inkább „kapocs”) a közösségi tervezés lehet, mely során bevonják a lakosokat a tervezési folyamatokba és a településtervezők, szakemberek igyekeznek a valós igények alapján fejleszteni az adott területet (Glied & Barkóczi, 2013).

Magyarországon a településfejlesztés és a településrendezés eszközeit, a települési önkormányzatok e területre kiterjedő feladatköreit az alábbiak foglalják össze:

- a 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól (13. §),
- a 1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről (kisebbségi módosítás: 2012-ben),
- a 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet a településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről.

Utóbbi tartalmazza a különböző fejlesztési dokumentumok tartalmi leírásait, kötelező elemeit, hierarchikus rendszerbe foglalva (településfejlesztési koncepció, integrált településfejlesztési stratégia).

gia, településszerkezeti terv, helyi építési szabályzat). Ezzel szemben a taktikai városfejlesztésnek nincs jogszabályi háttere hazánkban és a fejlesztési dokumentumokban sem jelenik meg, ugyanakkor egyes amerikai városokban már van helyi szabályozása és egységes kivitelezési előírása (pl.: a New York City Department of Transportation által létrehozott előírások a „Street Seats” projekt kapcsán¹⁵).

Pécs esetében két helyi rendeletet érdemes megemlíteni:

- Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata Közgyűlésének 48/2013. (XI. 18.) önkormányzati rendelete a közösségi együttélés alapvető szabályairól és megszegésük jogkövetkezményeiről, mely kitér a végezhető tevékenységekre és a viselkedési normákra közterületeken, valamint ezek megszegésének következményeire. Megnevezi az ingatlantulajdonosok feladatait a közterületek tisztántartásával kapcsolatban, és a közterületi építkezések, bontások lehetőségeire, a rendezvény-szervezés szabályaira, és a közterületi szabálysértésekre is kitér.
- Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata Közgyűlésének 31/2008. (X.15.) önkormányzati rendelete a közterületek használatáról, mely a közterület-használati megállapodással és megállapodás nélküli használati lehetőségeket nevezi meg, illetve a megállapodás, a közterület-használati kérelem tartalmi követelményeit rögzíti. A közterület-használati díjak övezeti besorolása, a díjkedvezmények, a szabálytalan közterület-használat következményei is megnevezésre kerülnek a rendeletben.

Pécs és a taktikai városfejlesztés kapcsolata

A TVF „innovációja” bizonyos késéssel jelenik meg hazánkban, így az emberek gondolkodásmódjában is. A TVF gyakorlatának elterjedésében fontos szerepet fog játszani Budapest, ugyanakkor szükség van a „vidéki” nagyvárosok jó példáira is, melyeket a kisvárosok és községek egyaránt hasznosítani tudnak, saját települési profiljukhoz és problémáikhoz igazodva tudnak alkalmazni. Pécs, mint a Dél-Dunántúl régióközpontja, egykori Európa Kulturális Főváros, számos egyetemi karnak és civil szervezetnek ad otthont, valamint a város jelentős urbanisztikai szellemi potenciállal rendelkezik, melyek mind katalizátorként szolgálhatnak a TVF számára.

Pécs Belvárosában koncentrálódik a civil közösségek székhelyeinek nagyrésze, illetve a különböző rendezvények, programok is legtöbbször itt kerülnek lebonyolításra, ami a közösségi élet meghatározó formája. Ugyanakkor a városrész zöldfelületi rendszerében mennyiségi és minőségi hiányok mutatkoznak, melyek negatívan befolyásolják az itt élők – és tágabban, a belvárost használók – életminőségét. További problémát jelent a védett, de funkciójukat elvesztett épületek újrahásznosítása, megfelelő funkcióval való megtöltésük (pl.: Nemzeti Casino épülete a Király utca 13. szám alatt). Az önkormányzat ezen építmények revitalizációját tervezi és a civil közösségekre, a civil szerveződésekre alapozva kívánja erősíteni a közösségi életet, és létrehozni olyan virtuális (honlapok) és valós (közösségi házak) helyszíneket, ahol a közösségek programokat, foglalkozásokat szervezhetnek (Kaposi et al., 2019).

A közösségfejlesztés terén kiemelkedik a 2010-es Európa Kulturális Fővárosa projekt, mely során a helyi identitás kialakítását, erősítését, szervezetek támogatását, valamint bizonyos közterek

¹⁵ <https://www1.nyc.gov/html/dot/html/pedestrians/streetseats.shtml> (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 06.)

megújítását is célként tűzték ki (Trócsányi, 2011; Csapó et al., 2010). Ennek jegyében készített Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata egy felmérést is minden városrészre, melynek célja az volt, hogy a helyi igényeket megismerjék, annak érdekében, hogy a lakosok ne költözzenek el az adott városrészről. A belvárosi felmérés eredményeiből például egyértelműen látszik, hogy a megkérdezettek (3899 fő) többsége nem érzi magát a közösség tagjának a saját lakókörnyezetében, kevés a közösségi kezdeményezést ismerők köre és e tevékenységek részvételi hajlandósága is alacsony. A problémák sokrétűek a megkérdezettek szerint, hiszen a közösségi élet hiányosságain kívül több városrészben infrastrukturális, gazdasági, környezeti, intézményi, városképi problémák is jelen vannak (Kaposi et al., 2019).

A TVF gyakorlata Pécsen nem elterjedt és képviselője is kevés van. Egyes elemek megtalálhatók itt is, mint például a Magyar Kétfarkú Kutya Párt négy színű festése a Ferencesek utcájában, ahol a repedezett útburkolatra kívánták felhívni a figyelmet, vagy a Belváros első, civilek által kezdeményezett közösségi kertje, a Zöld Folt Községi Kert¹⁶ a Király utcában. A panelépületek esetében megfigyelhető, hogy a lakók gondozzák az előkerteket. Érdemes kiemelni továbbá a Gesztenye Liget Fesztivál¹⁷, amit a pécsbányai közösség szervez minden évben, vagy a Király utcában működő Szabadkikötőt¹⁸, ami helyet ad a közösségeknek. Kertvárosban működik a Mosolymanó Egyesület¹⁹, aminek tagjai 2009 óta szépítik, színesítik a panelek közti területeket, tevékenységeik között van játszótér felújítás, közösségi kertészkedés, kulturális programok szervezése. Pécsen működik a Pécsi Községi Alapítvány²⁰ is, mely adományokat gyűjt és oszt szét helyi közösségépítő tevékenységekre, így a TVF gyakorlatban való megvalósítására is segítséget nyújthatnak a lakosok számára.

A pécsi településfejlesztési dokumentumokban nagy szerepet kap a klímaváltozás kedvezőtlen hatásainak mérséklése (főleg a Belvárosban), mely kapcsán a városi hősziget jelenséget és a felhőszezonok során lezúduló csapadékvíz elvezetésének problémáit hangsúlyozzák. A sűrű beépítésből adódó helyhiány miatt a további zöldfelületek kialakítása nehézségekbe ütközik, ami miatt a Városfejlesztési Konceptióban (2014–2030) (Pécs MJV, 2014) a pontszerű, kisléptékű zöldfelületi fejlesztéseket szorgalmazzák, melyek lehetnek parkolóhelyek helyén („Park(ing) Day”, „Pavement to parks (parklets)”, „Parkmobile”), a holland példa alapján más-más tereken („Moving forest”), vagy akár egy jelenleg alulhasznosított területen („Park-making”). Az Integrált Településfejlesztési Stratégiában (Pécs MJV, 2014) már összefüggőbb, nagyobb területeket kívánnak bevonni a fejlesztések alá, így a tömbö(ke)t, telke(ke)t érintő beavatkozások is megvalósíthatók.

Pécs zöldfelületi ellátottsága

Pécs zöldfelületei közül mindenképpen ki kell emelni a Mecsek erdősegeit, amelyek északról határolják a várost. Ezek az erdők fontos szerepet töltenek be a turizmusban és a település ökológiai rendszerében egyaránt, ugyanakkor a helyi lakosság mindennapi életében nem meghatározók (Hajnal

¹⁶ www.kozossegekertek.hu/garden/zold-folt-kozossegi-kert/ (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 06.)

¹⁷ www.bama.hu/kultura/fesztival-tolti-meg-elettel-az-ezereves-gesztenyest-683700/ (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 06.)

¹⁸ www.pecsma.hu/top/ezert-szeretik-belvarost-szabadkikoto/ (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 06.)

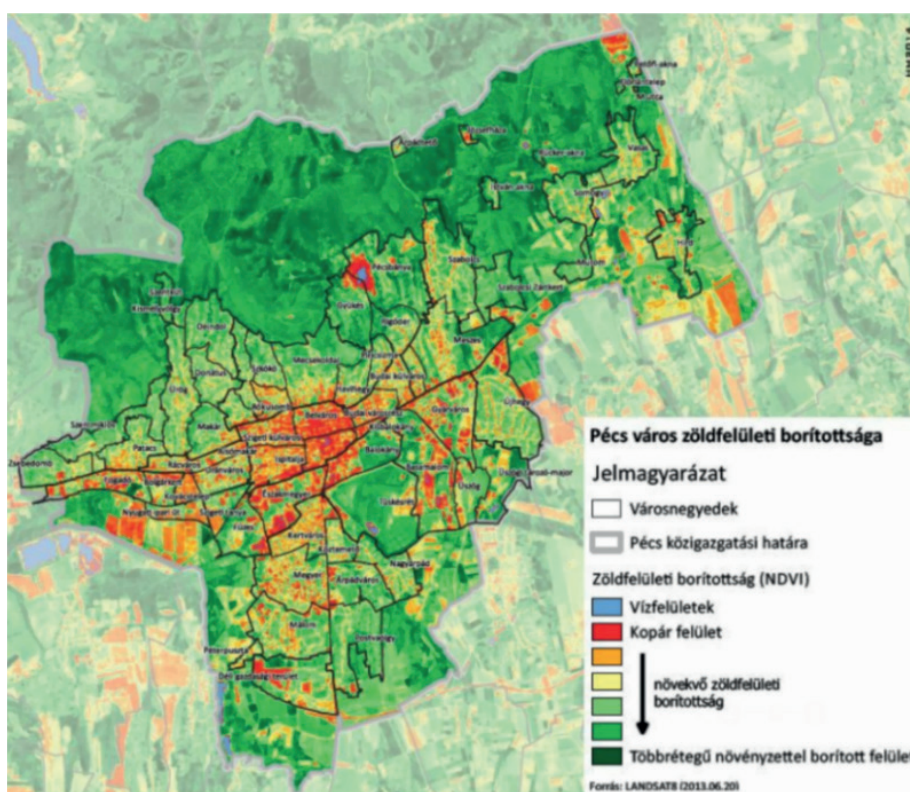
¹⁹ www.mosolymano.hu/ (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 06.)

²⁰ www.google.com/site/pecsikozzoseg/ (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 06.)

et al., 2009). Az egykori szőlőskertek helyét felváltotta a sűrűbb, nagyarányú domboldali beépítés, ami a mikroklima és a csapadékvíz-elfolyás szempontjából sem előnyös, illetve számos közlekedési problémát is eredményezett (Gyenizse, 2009).

Mint a nagyvárosok többsége, Pécs is küzd azzal a problémával, hogy a Belváros zöldfelületi helyzete a legrosszabb, itt a legtöbb a növényzet nélküli felület (1. ábra). A Belváros északnyugati részén található csak nagyobb, összefüggő zöldfelület: a Szent István tér, a Sétatér, az Északi- és Nyugati várfalsétány, a Barbakán kert és a Kőkert, de inkább tekinthetők egymással laza kapcsolatban álló tereknek, mintsem egységes parknak (2. ábra). Hangsúlyos az északnyugati „zöld sziget”, de van több, kisebb zöldfelület is szétszórva a városrészben. Fontos továbbá kiemelni azokat a köztereket, melyeken található ültetett növényzet (Széchenyi tér, Kossuth tér, Jókai tér, Szent Flórián tér, Opris Péter tér, Graz tér) (2. ábra). Ezek a terek alkalmasak ugyan bizonyos mértékig rekreációra, de leginkább áthaladásra, rendezvények lebonyolítására, üdögélésre és találkozóhelyként használják a városlakók. Problémát jelent, hogy a Helyi Építési Szabályzatban (Pécs MJV, 2019) rögzített zöldfelületként kialakítandó telekrészek rendszerint magántulajdonban vannak, így nem funkcionálhatnak közparkként vagy közkertként. A fák, városrészen belüli helyzetére is elmondható, hogy nagy részük magánkertekben található. A város egészére jellemző ugyanakkor, hogy a belterületi közparkok és közkertek helyzete sem megfelelő, hiszen igen elaprózottan és elszórtan helyezkednek el a városi szövetben (Schmeller, 2018).

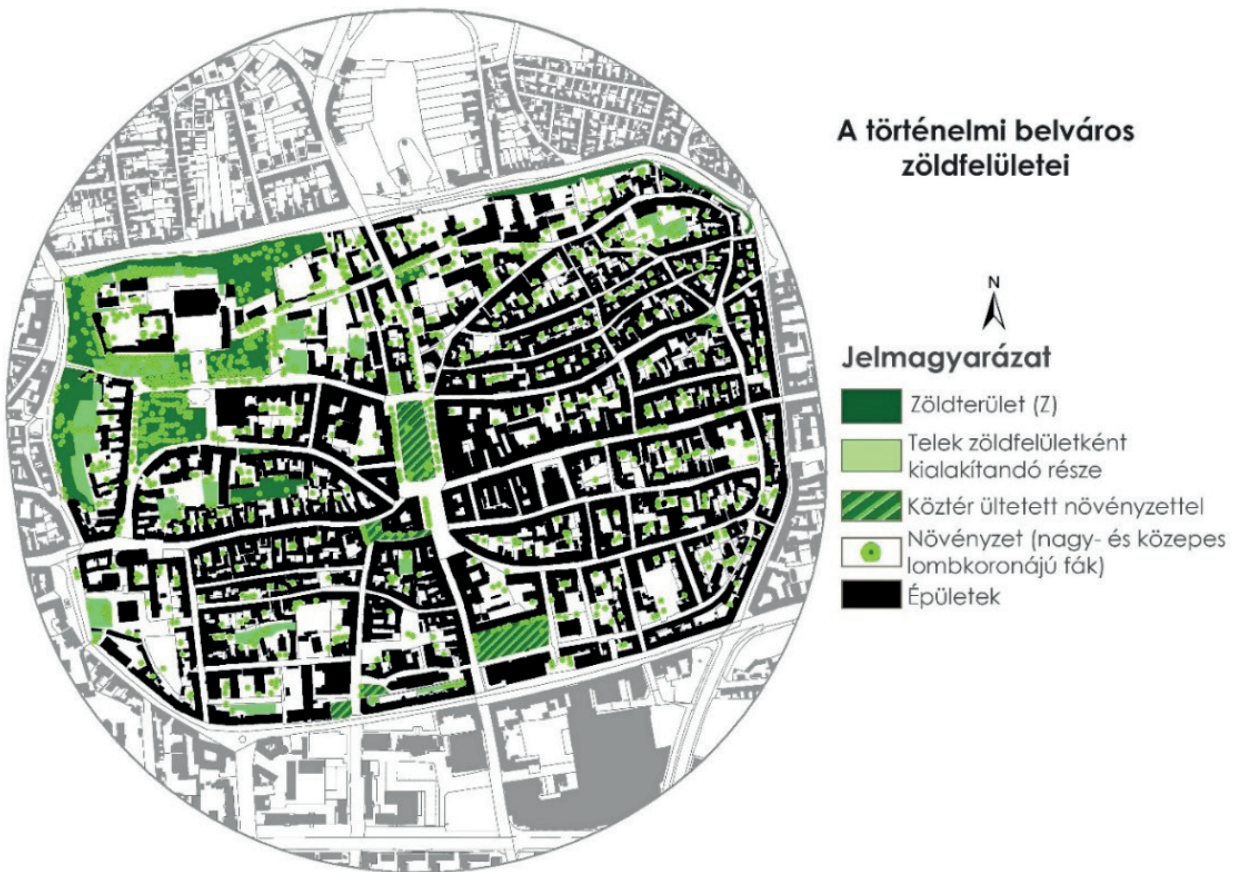
1. ábra. Pécs zöldfelületi borítottsága
Figure 1. Green space coverage of Pécs

Forrás: ITS 2014–2020, Pécs MJV Önkormányzata
Source: ITS 2014–2020, Municipality of Pécs

A területen ugyanakkor további zöldterületek kialakítása nehézségekbe ütközik, mivel a városrészen belül a burkolt felületek aránya magas. Megoldást jelenthetnek az elbontott épületek után maradt foghíjtelkek, amelyeken lehetséges új, kisebb méretű parkok kialakítása, illetve a TVF zöldfelületet létrehozó elemei: a „Park(ing) Day”, a „Moving forest”, a „Pavement to parks”, a „Depave”, a „Parkmobile”, a „Park-making” vagy a gerilla kertészet elemei.

2. ábra. Pécs történelmi Belvárosának zöldfelületei
Figure 2. Green spaces of the historical downtown of Pécs

Forrás: Schmeller D. 2020
Source: Schmeller, D. 2020

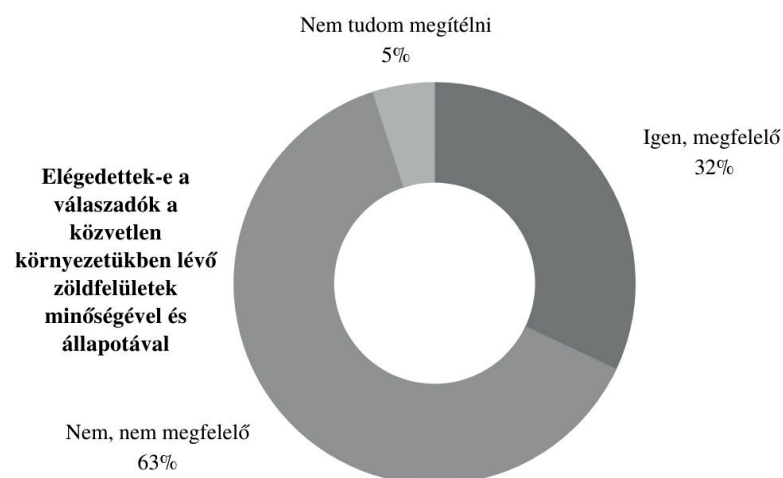
A pécsi lakosok attitűdvizsgálata a taktikai városfejlesztés kapcsán

A 12 kérdést tartalmazó kérdőív online felületen, 2020 tavaszán került lekérdezésre, melyre 109 válasz érkezett (nők aránya: 73%, férfiaké: 27%; korcsoportot tekintve a 31–45 év közöttiek vannak a legtöbben). A célcsoport a pécsi lakosság volt, korcsoporttól függetlenül. A kérdőívre adott válaszok száma nem elegendő ahhoz, hogy a város lakosságának véleményét tükrözze, így nem reprezentatív a minta, ugyanakkor a kapott válaszok alapján érdekes kép rajzolódik ki a TVF felfogásáról, lényegéről, lehetséges helyszíneiről.

A pécsi településfejlesztési dokumentumokban említett zöldfelület-ellátottsági célok, illetve problémák miatt került lekérdezésre, hogy elégedettek-e a válaszadók a környezetükben lévő zöldfe-

lülletekkel (3. ábra). Többségük (63%) nem elégedett ezekkel a felületekkel, ami adódhat abból, hogy gondozatlanok, rendezetlenek, vagy kihasználatlanok, nem olyan funkcióval rendelkeznek, mint amilyeneket a lakók szeretnének használni. A zöldfelületeket leginkább pihenésre, üldögélésre, sétálásra, sportolásra, valamint találkozó helyszínként használják (4. ábra). Mindegyik tevékenységhez szükséges, hogy a használó jól érezze magát a területen, szeressen ott tartózkodni, amiben a zöldterület, zöldfelület minőségének, állapotának, hangulatának, az illatoknak, az emberekből kiváltott érzelmeknek, és a biztonságérzet meglétének is fontos szerepük van.

3. ábra. A kérdőív eredményei I.
Figure 3. Questionnaire's results I.

4. ábra. A kérdőív eredményei I. (Forrás: Schmeller D. 2020)
Figure 4. Questionnaire's results I. (Source: Schmeller, D. 2020)

4. ábra. A kérdőív eredményei II.
Figure 4. Questionnaire's results II.

5. ábra. A kérdőív eredményei III.
Figure 5. Questionnaire's results III.

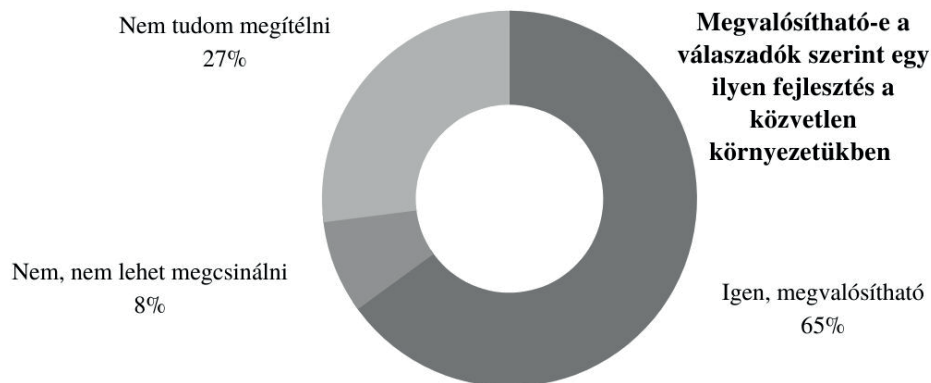
A válaszadók az alábbiak megvalósítását szeretnék a saját lakókörnyezetükben

A zöldterület-használati eredményekkel összhangban vannak a válaszadók jövőbeni igényei (5. ábra). A lakókörnyezetükben főként fák, virágok ültetését, park létrehozását szorgalmazzák, amihez hozzátartoznak a pihenés elősegítésére a parkbútorok, esetlegesen könyvek, újságok kihelyezése, „olvasósarok” létrehozása. A sportolási lehetőségek bővítése és a játszófelület létrehozása kevésbé fontos a megkérdezetteknek, de a legkevésbé a rendezvények szervezését és vendéglátó egységek létesítését támogatják. A grillezésre, főzésre alkalmas hely kialakítása se népszerű a válaszadók körében, ugyanakkor volt pár kitöltő, aki ezt a lehetőséget kifejezetten támogatná a lakótelepek területén, ahol a kertek, udvarok hiánya miatt nem nyílik erre lehetőség. A válaszok alapján tehát elmondható, hogy a természet „visszacsempészése” a városba feltétlenül szükséges, ami által a fizikai és mentális pihenés is megvalósulhat, melyre az emberek rohanó életmódja miatt egyre nagyobb igény van.

A válaszadók 65%-a gondolja úgy, hogy a TVF elemeinek létrehozása lehetséges Pécssett (6. ábra). Szerintük e gyakorlat megvalósítására valós igény van a lakókörnyezetükben, amit azzal indokolnak, hogy nincs megfelelő közösségi tér a környezetükben, ahol a szomszédokkal, barátokkal összeülhetnének kikapcsolódni, pedig lenne erre a célra alkalmas terület. Többen említik azt is, hogy minden összefogás és hozzáállás kérdése csupán, hiszen hely van a fejlesztésekre, de közösségi összetartás már nem minden esetben.

6. ábra. A kérdőív eredményei IV.
Figure 6. Questionnaire's results IV.

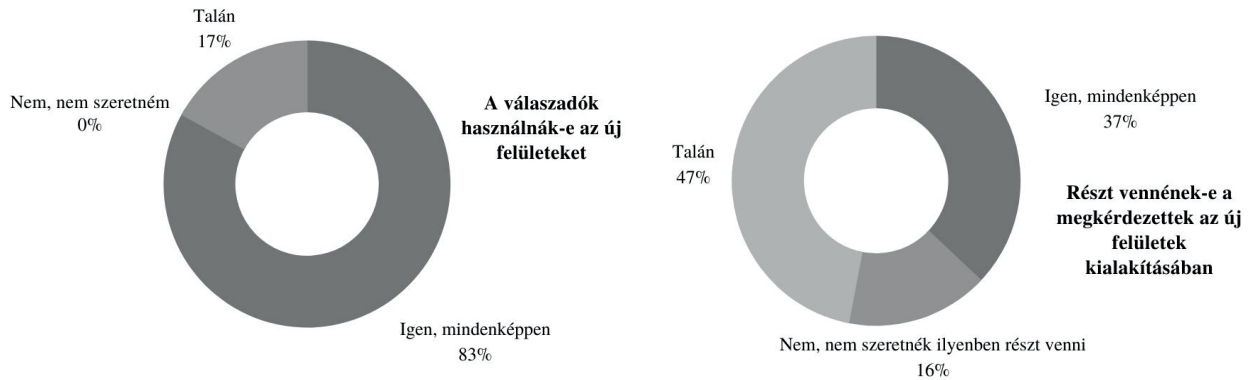
Ezzel ellentétben a „Nem, nem lehet megcsinálni” és a „Nem tudom megítélni” választ adók véleménye (7. ábra) azt mutatja, hogy szerintük a legnagyobb probléma a forrás- és helyhiány, valamint a közösségek hiánya. A forráshiányt gyakran kapcsolták össze az önkormányzattal, tehát e felületek létrehozását az önkormányzattól remélik.

7. ábra. A kérdőív eredményei V.
Figure 7. Questionnaire's results V.

Az új közösségi terek, felületek létrehozásában a válaszadók 35%-a venne részt (8. ábra), viszont a használatában (9. ábra) már jóval többen, 83%-uk. Ez lényeges különbség, melynek oka a közösségi összetartás hiányában, a cselekvési hajlandóság alacsony arányában, az ötletek és a kreativitás hiányában egyaránt keresendő. Hazánkban a felülről jövő településfejlesztési gyakorlat az elterjedt, melyhez már „hozzászoktak” az emberek, és még nem bontakozott ki az a fajta lakossági reagálás a különböző városi problémákra, melyeket a TVF képvisel, vagyis a városi területek fejlesztését, kialakítását leginkább önkormányzati feladatkörnek gondolják a megkérdezettek.

8. és 9. ábra. A kérdőív eredményei VI és VII.
Figure 8 and 9. Questionnaire's results VI. and VII.

Érdekes továbbá, hogy az új területeket a válaszadók nagy valószínűséggel használnák, ugyanakkor kérdéses e felületek közösségi fenntartásának lehetősége, hiszen a közterületek fenntartását, gondozását is általában az önkormányzathoz kapcsolják a városlakók. A megkérdezettek szociológiai háttérét érintő kérdés válaszaiból (10. ábra) kiderült, hogy a válaszadók többsége zöldterületen szereti eltölteni szabad idejét, 50%-uk szeret társaságban lenni és a szomszédokkal is jó viszonyt ápol a kitöltők fele. Problémaként jelenik meg, hogy a válaszadók 54%-a érzi úgy, hogy a lakókörnyezetében nincs kialakult közösség, ami a TVF jegyében kialakítható felületek létrejöttét is gátolhatja.

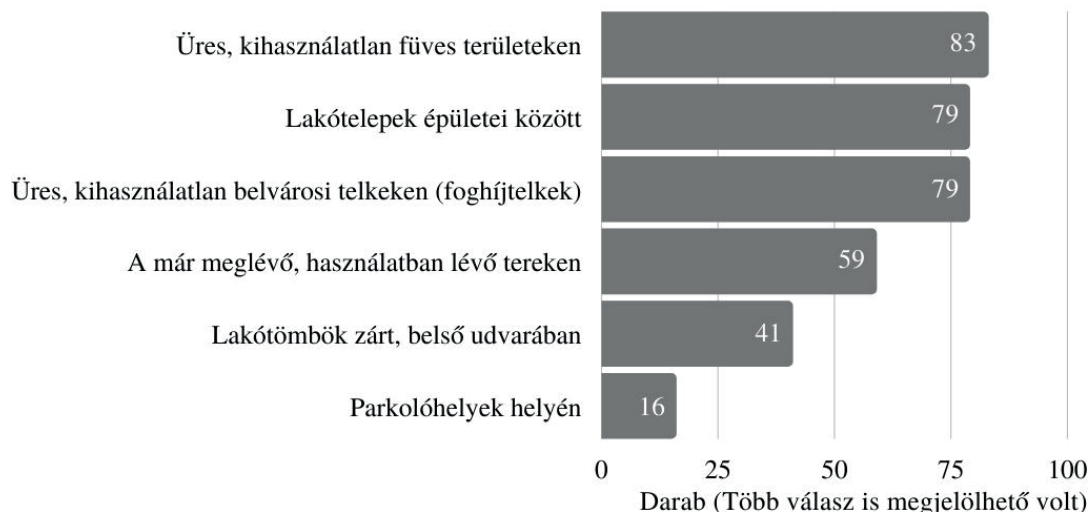
10. ábra. A kérdőív eredményei VIII.
Figure 10. Questionnaire's results VIII.

Az 5. ábrán bemutatott fejlesztési irányokat a válaszadók több területen is elképzelhetőnek tartják (11. ábra): a leginkább üres, kihasználatlan füves területeken, a lakótelepek épületei között, valamint a belvárosi foghíjtelkeken, legkevésbé pedig a parkolóhelyeken szeretnék a fejlesztéseket látni. A kérdőív kitöltése során konkrét helyszínt is megnevezhettek a válaszadók, ahol az említett fejlesztések megvalósítása lehetséges véleményük szerint (12. ábra). A megkérdezettek nagyrésze városrészt nevezett meg, de voltak olyanok, akik konkrét utcát, utcasarkot, teret írtak. A fejlesztéseket leginkább Kertvárosban, Uránvárosban és a Belvárosban tudnák elképzelni, ezeken belül is az üres, kihasználatlan füves területeken (pl.: Honfoglalás park), meglévő tereken (pl.: Honvéd tér, Köztársaság tér, Széchenyi tér, Kossuth tér), foghíjtelkeken (pl.: Király u. 65., Kazinczy u. 5.), és egyéb, kihasználatlan területeken.

11. ábra. A kérdőív eredményei IX.
Figure 11. Questionnaire's results IX.

A fejlesztések lehetséges helyszínei a megkérdezettek szerint

A megvalósítás lehetőségei Pécsen

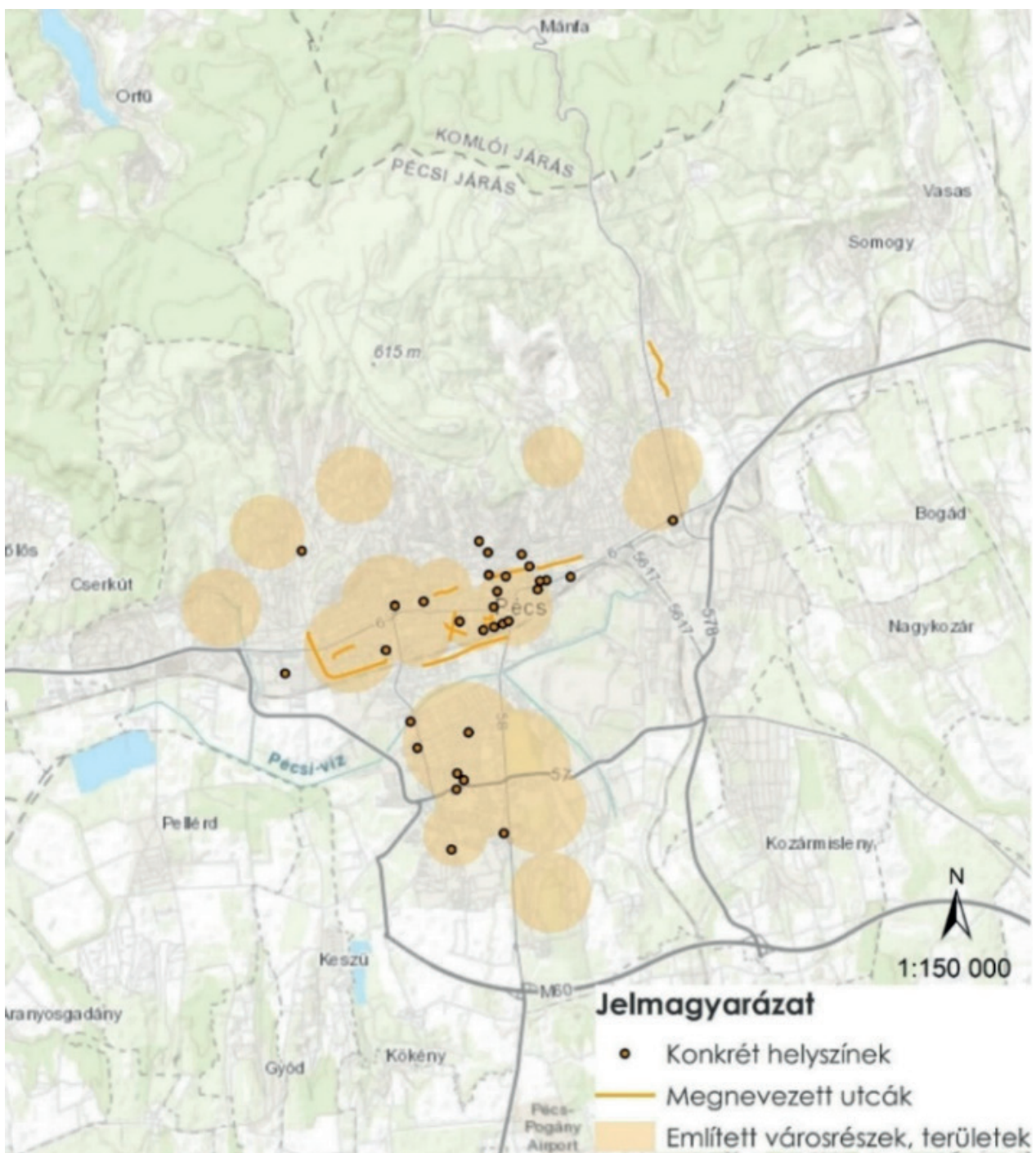
A TVF jegyében kialakítható felületek esetében a legfontosabb kérdés a helyszín, ahol mindig a helyi problémákra adott reakciók láthatók. A TVF fajtáinak közös tulajdonsága, hogy legtöbbször közterületeken valósulnak meg, azonban adódhat olyan eset is, mikor pont az a célja a helyi lakosoknak, hogy felhívják az önkormányzat figyelmét az üres, kihasználatlan, magántulajdonú telkekre, épületekre és azok hasznosítási lehetőségeire, értékeire. A TVF olyan értelemben függ a települések földrajzi fekvésétől, hogy éghajlatonként, földrajzi helyenként nem mindegyik fajtája valósítható meg ugyanúgy, ugyanakkor elég széleskörűen alkalmazható, tehát csak a szélsőséges éghajlat szabhat gátat a szabadtéri közösségi megmozdulásoknak. Ezeknek megfelelően jelen tanulmány a tulajdonjog kettősségét veszi alapul a megvalósíthatóság szempontjából.

Tulajdoni háttérük szerint tehát kétféleképpen lehetnek a TVF helyszínei, melyek magában hordozzák a megvalósítás lehetőségeit és menetét, problémáit, illetve korlátait (3. táblázat). Pécsen jelenleg hat

belvárosi foghíjtelek van, melyek mind magántulajdonban vannak, azonban ahogy a 12. ábrán is látható, számos köztér is alkalmas lehet a TVF kialakítására a megkérdezettek szerint.

A 3. táblázat alapján elmondható, hogy a TVF elemeinek kialakítása önkormányzati és magántulajdonú területek esetében is kivitelezhető, de eltérő kockázattal. A kockázat ugyanakkor a TVF tulajdonságaiból adódóan kicsi, hiszen ezek a beruházások ideiglenesek, kísérleti jellegűek, olcsók, könnyen áthelyezhetők, szétszerelhetők, formálhatók. Az önkormányzati területek esetében a sikeresség az emberek viselkedésén, magatartásán, hajlandóságán múlik leginkább, viszont a magántulajdonú telkek és épületek esetében megjelenik a pénzügyi kockázat is a lakók részéről.

12. ábra. A kérdőív eredményei X.
Figure 12. Questionnaire's results X.

3. táblázat. A megvalósítás háttere Pécssett
Table 3. Background to the implementation in Pécs

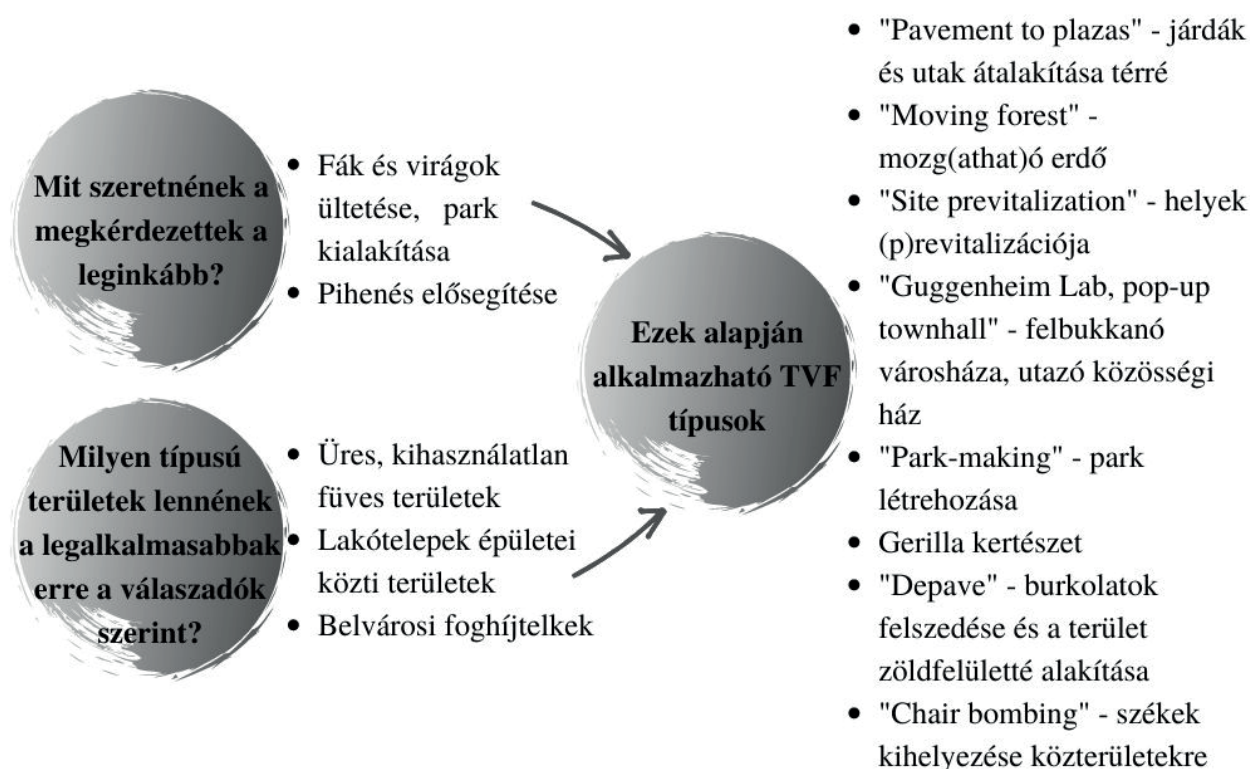
Tulajdon	Önkormányzati	Magántulajdon
Terület fajtája	Közterület, építési telek, intézmények udvarai, terei	Építési telek
Az alkalmas területek jellemzői	- Használaton kívüli / alulhasznosított / rosszul funkcionáló területek és épületek - Telkek épület nélkül	- Üres telek, épület nélkül (gyakran foghíjtelek) - Elhagyott épület
Hol legyen a fejlesztési terület a településeken belül?	Lakózónák területén vagy annak közvetlen közelében	
Mekkora terület szükséges a fejlesztéshez?	Nincs meghatározva	
Miért jó, miért éri meg?	Önkormányzat képet kaphat a lakók való igényeiről és a problémákról, ami meghatározhatja a további fejlesztések irányát; közösségépítő és –fejlesztő hatása van, valamint javíthatja a városrészek megítélését, arculatát; hozzájárul az életminőség növeléséhez.	Gazdasági haszon ellenében a tulajdonosnak megéri „kiadnia” a telkét, épületét, amíg nem kerül eladásra. A terület vagy épület használata, rendbetétele növelheti annak értékét, ugyanakkor fennáll az a lehetőség is, hogy az önkormányzat vásárolja meg azt.
Hogyan lehetséges ilyen területeket „elfoglalni”? Mi kell még a sikeres megvalósításhoz?	Az Önkormányzat felhívást tehet közzé (közösségi média csatornáin, postai úton, hírlevél formájában, plakátokon, stb.), kijelölhet 1-1 területet, ahol a lakosok szabadon építhetnek pl.: parkbútorokat, játszóelemeket. Ez egy jó kísérlet lehet arra, hogy a lakók egyáltalán hajlandóak-e a terek átalakítására, használják-e ezeket a felületeket, illetve kiderül, hogy mire van igényük. Az önkormányzat részéről szükséges rögzíteni, hogy a közterület-fenntartók ne bontsák el az építményeket, ne tisztítsák, ne alakítsák át.	Civil szervezet(ek) közbenjárásával; 1-1 civil szervezet lehet a terület hivatalos fenntartója és a telek tulajdonosával való kapcsolattartás is hozzájuk tartozik. A tulajdonostól szükséges írásos engedély a használatról, valamint rögzíteni kell a pénzügyi kötelezettség mértékét, a fizetés gyakoriságát. A terület használói, gondozói és valódi fenntartói a lakosok.
Felmerülő gondok, veszélyek	Rongálás, lopás, magatartásbeli problémák, hajléktalanok jelenléte, konfliktusok a lakók és más használók között; vagy „csak” a cselekedni vágyók és a használók hiánya.	A területet használók nem tudják teljesíteni a pénzügyi kötelezettségeket, nem használják a területet. A területet „elfoglalni” kívánó lakosok nem találnak olyan civil szervezetet, amelyik segítene céljuk elérésében.

Forrás: Schmeller D. 2020
Source: Schmeller, D. 2020

A létrehozott terület népszerűségével, lakossági használatával, további szépítésével és újabb igények kielégítésével bizonyítékként szolgálhat az önkormányzatok számára, hogy a terület bizonyos irányú fejlesztése hosszú távon szükséges. Az új területek jövője összességében kétféle lehet: az önkormányzat támogatja a beavatkozás(ok) további fejlesztését, „átveszi” az önkormányzat, vagy a terület nincs kihasználva, nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, nem mutatkozik a terület iránt lakossági igény, így ez idővel beépítésre kerül, más funkciót kap.

A kutatás eredményei alapján elmondható, hogy a parkolóhelyek helyén létrehozható miniparkok és egyéb kikapcsolódásra kialakítható terek („Park(ing) Day”, „Pavement to parks”, „Parkmobile”, „Pop-up cafés”) Pécssett nem alkalmazhatók (és a megkérdezettek se szorgalmazzák ezt, 11. ábra), melyek esetében a parkolási módok és szokások, valamint a szabályozás hiánya is döntő szerepet játszhat. Azonban a kérdőíves felmérésben résztvevők véleménye alapján a TVF több eleme is alkalmas lehet a kialakításra (13. ábra).

13. ábra. A TVF Pécssett kialakítható elemei
Figure 13. Elements of tactical urbanism that can be formed in Pécs

KÖVETKEZTETÉSEK

A városi élet nélkülözhetetlen területei a szabadtéri közösségi terek, melyek a települések terjeszkedése, a nagyarányú burkoltsági és beépítettségi szint, valamint a szerkezeti átrendeződés következtében átalakultak, esetlegesen csökkent a számuk. A jól működő és élhető városok kulcsfontosságú tényezője az emberi jelenlét, vagyis a (lakó)közösségek tevékenységei és térhasználata, illetve a közösségi összetartás. A TVF a közösségek szerepét emeli ki, hiszen az emberek alakítják a lakókörnyezetüket olyanná, ahol szeretnek élni, biztonságban érzik magukat és aktív résztvevői a közösségi életnek. A városi lakosság téralakítása során különböző problémákra igyekszik megoldást találni a saját igényeiknek megfelelően, amivel a helyi önkormányzatok, döntéshozók figyelmét is felhívják a problémákra, a fejlesztések szükségességére. A TVF projektjei alulról jövő kezdeményezésként, könnyen és olcsón megvalósítható, átmeneti, kísérleti jellegű, kisléptékű beavatkozásokat kínálnak a városi szövetben. E fejlesztési gyakorlat a 20. század eleje óta meghódította az USA-t (ahol az egyéni szabadságnak nagyobb hagyománya van), és napjainkban egyre több nyugat- és észak-európai városban is találkozhatunk vele, ugyanakkor hazánkban nem terjedt még el, melynek oka a felülről jövő településfejlesztési folyamatokban és szabályozásban, másrészt pedig a közösségek hiányában kereshető, amit megerősít a Pécssett végzett lakossági kérdőív eredménye is.

Pécssett a településfejlesztési dokumentumokban a TVF nem jelenik meg határozottan, ugyanakkor a helyi közösségfejlesztési dokumentumokban a pontszerű, lakosság által végzett beavatkozásokat nem utasítják el. A TVF elemei Pécs esetében leginkább az üres, kihasználatlan füves területeken,

lakótelepek épületei közti felületeken, valamint a belvárosi foghíjtelkeken alakíthatók ki, újabb közösségi tereket és kisebb zöldfelületeket létrehozva. Pécssett a megvalósítás sikeressége nagyban függ a terület tulajdonviszonyától, az önkormányzat együttműködésétől, valamint civil szervezet(ek) segítségével, és nem utolsó sorban a lakosok hozzáállásától, hajlandóságától, összetartásától. Továbbá a településfejlesztéssel kapcsolatos elvárások, gondolkodásmódok formálása is szükséges lehet, hiszen a kutatás eredményeiből is kitűnik, hogy Pécssett a fejlesztéseket inkább felülről jövő kezdeményezéseknek, vagyis az önkormányzat feladatkörének tartják a megkérdezettek.

Az önkormányzat részéről célszerű lenne három, a TVF számára alkalmas, fentebb említett típusú közterület kijelölése, ahol „kísérletezhetnek” a lakosokkal, hogy milyen mértékben hajlandóak az új felületek kialakításában részt venni, milyen irányú vagy típusú fejlesztéseket, felületeket hoznak létre, illetve, hogy egyáltalán van-e minderre lakossági igény. A kísérlet eredményei újabb fejlesztési célokat tűzhetnek ki a városfejlesztés számára, mely során a közösségeket is be lehet vonni. Az ilyen együttműködések alapuló fejlesztések hosszabb távon hozzájárulhatnak a közösségi élet fellendítéséhez, az adott terület lakókörnyezetének élhetőbb és egészségesebb irányban való fejlesztéséhez, valamint egy új városfejlesztési gyakorlat elterjedéséhez, melyben az élen járhatna Pécs.

IRODALOMJEGYZÉK

- Alisdairi, L. K. (2014). *A Cry and a Demand: Tactical Urbanism and the Right to the City*. Seattle: University of Washington, diplomamunka, 65 p.
- Bajnai, L. (2016). *Bevezetés az urbanisztikába. A fenntartható urbanizáció tervezése és megvalósítása*. Budapest: Scolar Kiadó, 116 p.
- Bazzu, P., & Talu, V. (2017). *Tactical Urbanism 5 – Italy*. Sassari: TaMaLaCá Srl, 72 p.
- Congress For The New Urbanism, & Talen, E. (szerk.) (2013). *Charter of the New Urbanism*. New York: McGraw-Hill Education, 320 p.
- Csapó, J., Ginzer, M., & Trócsányi, A. (2010). Sustainability and Tourism Development in Pécs with a Special Emphasis on the 2010 European Capital of Culture Programme. *Modern Geográfia*, (5)3, 1–14. http://www.moderngeografia.hu/tanulmanyok/magyar_turizmus/csapo_ginzer_trocsanyi_2010_2.pdf (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 08.)
- Darányi, V., & Gálosi-Kovács, B. (2011). A környezettudatos településfejlesztés, mint az elérhetőbb települési környezet megteremtésének eszköze. *Modern Geográfia*, 6(3), 1–28. http://www.moderngeografia.hu/tanulmanyok/teruletfejlesztes/daranyi_viktoria_galosi-kovacs_bernadett_2011_3.pdf (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 08.)
- Demara, F. (2019). *Guerrilla Gardening For Long-Term Survival*. Topeka: Ogden Publications, 162 p.
- Gehl, J. (2014). *Élhető városok*. Budapest: TERC Kereskedelmi és Szolgáltatói Kft., 260 p.
- Glied, V., & Barkóczi, Cs. (2013). A fenntartható fejlődés elemeinek megjelenése a városfejlesztési stratégiákban a Dél-Dunántúlon. *Modern Geográfia*, 8(2), 1–46. http://www.moderngeografia.eu/wp-content/uploads/2013/06/2013_II_01_glied-4.pdf (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 08.)
- Gyenizse P. (2009). *Geoinformatikai vizsgálatok Pécssett*. Pécs: IDRResearch Kft. - Publikon Kiadó, Geographia Pannonica Nova 7., 110 p.
- Hajnal, K., Pirisi, G., & Trócsányi, A. (2009). *A táj és a belőle fejlődő város: Pécs*. In: Fábrián Sz. Á., & Kovács I. P. (szerk.): *Az édesvizi mészkövektől a sivatagi kergekig – Tanulmánykötet a 70 éves Schweitzer Ferenc tiszteletére*. Pécs: IDRResearch Kft/Publikon Kiadó, 149–166.
- Howard, A. (ed.) (2019). *The pop-up placemaking toolkit*. Washington D.C.: AARP & Team Better Block, 40 p.
- Kaiserman, J. (2017). *Urban Nature for Well-being: Design Recommendations for Psychological Benefits in Urban Public Spaces*. Seattle: University of Washington, diplomamunka, 99 p.
- Kaposi, Z., Kovács, Z., Máthé, P., Pankász, B., & Borsós, Zs. (2019). *Pécs – I. Belső városrész. Közösségi tevékenységek történeti feltárása*. Pécs: Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata, 60 p.
- Klanten, R., & Hubner, M. (2010). *Urban interventions: Personal projects in public spaces*. Berlin: Gestalten, 287 p.
- Lucka, D. (2018). How to build a community. New Urbanism and its critics. *Urban Development Issues*, 59(1), 17–26.
- Lydon, M. (ed.) (2012). *Tactical Urbanism Vol. 1*. New York: The Street Plans Collaborative és NextGen, 25 p.

- Lydon, M. (ed.) (2012). *Tactical Urbanism Vol. 2*. New York: The Street Plans Collaborative, 54 p.
- Lydon, M., & Garcia, A. (2015). *Tactical Urbanism*. Washington D.C.: Island Press, 256 p.
- Marshall, W. E., Duvall, A. L., & Main, D. S. (2015). Large-scale tactical urbanism: the Denver bike share system, *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability* 9(2), 135–147.
- Mengel, A., & Wallace, K. (szerk.) (2014). *Tactical Urbanism Vol. 4*. Melbourne: The Street Plans Collaborative és CoDesign Studio, 58 p.
- Nagy I. (2008). *Városökológia*. Budapest: Dialóg Campus, 336 p.
- Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium, Területfejlesztésért és Építésügyért felelős szakállamtitkárság (2009). *Városfejlesztési kézikönyv*. Budapest, 148 p.
- Oliveira, S., Andrade, H., & Vaz, T. (2011). The cooling effect of green spaces as a contribution to the mitigation of urban heat. A case study in Lisbon. *Building and Environment*, 46(11), 2186–2194.
- Pirisi, G. (2019). A reziliencia lehetséges értelmezése a településföldrajzi kutatásokban. *Tér és Társadalom*, 33(2), 62–81.
- Puczko, L., & Józai, A. (2015). *Települési tervezés*. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 65 p.
- Reynolds, R. (2008). *On Guerrilla Gardening: A Handbook for Gardening Without Boundaries*. London: Bloomsbury, 255 p.
- Schmeller, D. (2018). Lehet-e zöldebb Pécs? – Zöldterületek használata és barnamező rehabilitáció Tüskésrét példáján. *Településföldrajzi Tanulmányok*, 2, 46–64.
- Schmeller, D. (2020). *Tactical Urbanism – avagy a belvárosi foghíjtelkek és közterületek új fejlesztési lehetősége Pécsen*. Pécs: PTE-MIK, diplomaterv, 105 p.
- Silva, P. (2016). Tactical Urbanism: Towards an evolutionary cities' approach? *Environment and Planning B: Planning and Design*, 43(6), 1040–1051.
- Simpson, C. (2015). *An Overview and Analysis of Tactical Urbanism in Los Angeles*. Los Angeles: Occidental Collage, 97 p. https://issuu.com/chatchersimpson/docs/tactical_urbanism_in_los_angeles (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 08.)
- Steffens, K. (2013). *Urbanismo Táctico Vol. 3.: Casos Latinamericanos*. Santiago: The Street Plans Collaborative és Ciudad Emergente, 68 p.
- Tracey, D. (2007). *Guerilla Gardening: A Manual*. Gabriola: New Society Publishers, 227 p.
- Trócsányi A. (2011). The spatial implications of urban renewal carried out by the ECC programs in Pécs. *Hungarian Geographical Bulletin* 60(3), 261–284.
- Wolch, J. R., Byrne, J., & Newell, J. P. (2014). Urban green space, public health, and environmental justice: The challenge of making cities 'just green enough'. *Landscape and Urban Planning*, 125, 234–244.
- Pécs Megyei Jogú Város Településrendezési Terve, Pécs Építési Szabályzata és Szabályozási Tervének 2019. évi 27. számú módosítása: www.gov.pecs.hu/static/telepulesrendezes/pecs_rendtervmod_28_2019.pdf (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 06.)
- 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet a településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jog-

intézményekről. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=155639.269515 (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 06.)

1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=30337.266663 (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 06.)

2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=139876.267050 (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 06.)

Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata Közgyűlésének 48/2013. (XI. 18.) önkormányzati rendelete a közösségi együttélés alapvető szabályairól és megszegésük jogkövetkezményeiről. <https://net.jogtar.hu/rendelet?council=pecs&dbnum=530&docid=A1300048.PEC&searchUrl=/rendelet-kereso/gyors%3F council%3Dpecs%26publisher%3DPEC0%26pagenum%3D2> (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 06.)

Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata Közgyűlésének 31/2008. (X.15.) önkormányzati rendelete a közterületek használatáról. <https://net.jogtar.hu/rendelet?council=pecs&dbnum=530&docid=A0800031.PEC&searchUrl=/rendelet-kereso/gyors%3F council%3Dpecs%26publisher%3DPEC0%26pagenum%3D4> (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 06.)

Pécs Megyei Jogú Város Városfejlesztési Koncepció 2014-2030. www.pvfzrt.hu/userfiles/dokumentumok/PecsMJV_fejl_koncepcio_2014-09-2.pdf (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 06.)

Pécs Megyei Jogú Város Integrált Településfejlesztési Stratégiája 2014-2020. www.pvfzrt.hu/userfiles/dokumentumok/ITS20142020.pdf (Utolsó megtekintés: 2021. 03. 06.)

Ez a mű a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Ne változtasd! 4.0 nemzetközi licenccs feltételeinek megfelelően felhasználható. (CC BY-NC-ND 4.0)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

This open access article may be used under the international license terms of Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

